

**ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ З
НАСЕЛЕННЯМ ЩОДО ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ
(50-60-ті рр.ХХ ст.)**

Ю.М.Краснонос

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається розвиток механізму взаємодії між співробітниками органів внутрішніх справ України та радянською громадськістю щодо охорони правопорядку в 50-60-ті рр. ХХ ст., визначаються історико-правові фактори та напрями організаційної перебудови відповідної співпраці, особливості її функціонування та результати діяльності в контексті соціально-політичних та законодавчих змін в радянському суспільстві в досліджуваний період.

Ключові слова: співпраця, громадськість, міліція, правопорядок, добровільні народні дружини.

© Краснонос Ю.М., 2013

Зрмування демократичного суспільства виступає роллю за соціальними та державними інституціями, створення механізму залучення населення до вирішення актуальних проблем розвитку країни. Вектори цього контролю різноманітні та динамічні, охоплюють практично всі сфери суспільного життя, в тому числі і таку специфічну як правоохоронна діяльність.

Історія міліції України є історією постійного розвитку та удосконалення форм взаємодії з населенням в охороні громадського порядку, в протистоянні злочинності, висвітлює організаційно-правові особливості та традиції, чинники та наслідки відповідного процесу. Звернення до історико-правового досвіду налагодження співпраці органів міліції з громадськістю щодо спільної боротьби зі злочинністю дозволить відтворити об'єктивну картину соціально-політичного буття в минулому, а також визначити тенденції та перспективи розвитку вказаної соціально-правової взаємодії в майбутньому.

Масовий характер залучення радянських громадських організацій та трудових колективів до співпраці з міліцейськими підрозділами СРСР, УРСР досить широко були висвітлені в працях науковців радянської доби, серед яких слід згадати А.П. Закалюка, М.І. Єропкина, Г.Л. Крігера, Л.М. Розіна, В.Т. Томіна, І.І Шостенка [1-6]. Незважаючи на певний заідеологізований характер, компартійні підходи представлені роботи мають насичений інформаційний матеріал щодо організаційно-правових засад взаємодії населення з міліцією в радянські часи, теоретичні обґрунтування та рекомендації щодо форм і напрямів вдосконалення вказаної соціально-правової співпраці.

Після проголошення Україною незалежності розпочався процес створення нового законодавства, складаються нові реалії політичного та соціально-економічного життя, що вплинули на подальший розвиток взаємовідносин громадськості з правоохоронцями, визначивши необхідність нових підходів і думок стосовно цього питання. Вказані проблеми знайшли висвітлення в сучасних дослідженнях О.М. Бандурки, В.О. Соболева, В.І.Московця, Ю.Ф. Кравченка, О.Н. Ярмиша [7-9] та інших науковців, що розкривали певну наступність організаційно-правових традицій даного соціального явища. В той же час представлений історико-правовий доробок досліджуваної проблеми не є вичерпним, завершеним, потребує подальшого опрацювання з урахуванням появи новітніх джерел, поглядів і оцінок.

Метою статті є дослідження історико-правових умов, принципів, форм і напрямків розвитку співпраці між представниками трудових колективів, громадсько-політичних організацій з органами міліції України в 50-60-ті рр. ХХ ст., виявлення певних закономірностей та традицій вказаного соціально-правового руху в правоохоронній сфері.

На початку 50-х рр. ХХ ст. на території Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР) продовжував функціонувати механізм соціально-правової взаємодії органів міліції з громадськістю, що був законодавче оформлений ще у довоєнні часи. Основною і масовою формою залучення громадян до боротьби зі злочинністю, з профілактики та охорони громадської безпеки виступали бригади сприяння міліції (БСМ), що організаційно були утворені на межі 20-30-х рр..

Процес організаційно-правового становлення БСМ розпочався в 1928 р., коли з ініціативи трудових колективів у промислових регіонах Радянського Союзу (зокрема, Харкові, Придніпров'ї, Донбасі) створюються добровільні організовані громадські формування, що отримали назву товариства сприяння міліції. Вони спільно з

радянськими правоохоронними структурами здійснювали охорону громадського порядку, виконували певні адміністративні та профілактичні функції на прилеглих до промислових підприємств територіях

Правові принципи, завдання та форми діяльності вказаних добровільних громадських формувань були визначені постановою Ради Народних Комісарів (РНК) РРФСР від 25 травня 1930 р. «Про товариства сприяння органам міліції і кримінального розшуку», в якій було чітко визначені умови, порядок вступу до нього та завдання, які встановлювалися перед членами товариства. У зв'язку з посиленням централізації управління правоохоронними органами було визнано необхідним наблизити діяльність товариств до конкретної практичної роботи міліції, організації їх безпосередньої участі щодо охорони громадської безпеки при органах внутрішніх справ. 26 квітня 1932 р. РНК РСФСР затверджує чергову постанову «Про реорганізацію товариств сприяння органам міліції і кримінального розшуку», за якою головною формою участі населення проголошувалися бригади сприяння міліції (бригадміл) з подальшим безпосереднім підпорядкуванням їх міліційним підрозділам [10].

Відтепер бригади сприяння міліції створювалися при органах міліції і здійснювали свої завдання безпосередньо під керівництвом районних, міських управлінь міліції. До складу бригадмілівських формувань залучалися радянські громадяни, що досягли 18-річного віку та мали відповідну рекомендацію з боку партійних, комсомольських, профспілкових, інших громадських організацій та мали відповідну протекцію міліційних органів. Вказаний напрямок соціально-правової співпраці на межі 20-30-х рр. мав яскраво виражений ідеологічний класовий характер, забезпечивши політико-виховний контроль радянського керівництва над системою взаємодії міліції з громадськістю, став знаряддям залучення широких трудящих верств населення до правоохоронної діяльності, що набуває певних рис публічності та відповідальності. Бригадмілівці допомагали в проведенні оперативно-розшукових заходів, в патрулюванні на вулицях, чергуванні на постах, разом з правоохоронцями чергували в відділеннях міліції, забезпечували громадський порядок під час демонстрацій, святкувань. Бригадмілівський рух швидко охоплює всю країну, користується підтримкою не тільки зверху, з боку владних структур, але набуває певного авторитету серед трудящих мас, особливо робочої молоді. Наприклад, в 1937 р. за загальносоюзною статистикою бригади сприяння міліції нараховували у своїх лавах більше 350 тисяч громадян [11].

Слід зазначити, що функції вказаних громадських об'єднань співпраці з органами міліції були досить обмеженими, вторинними, зводячись винятково до завдань сприяння, надання допомоги правоохоронцям. Ці формування розбудовувалися на соціальній основі, під контролем суспільних організацій і були додатками відповідних структур, здійснюючи свою діяльність на засадах елементарного співробітництва

Нові реалії суспільно-політичного життя в СРСР в другій половині 50-х- 60-ті рр. ХХ ст., що були пов'язані зі спробами демократизації радянської правоохоронної системи зумовили зміну форм, методів, організаційно-правових засад взаємодії населення з міліцією щодо забезпечення громадського порядку та активізації боротьби зі злочинністю. Найбільш важливим кроком щодо організаційно-правової перебудови механізму партнерської взаємодії органів правопорядку з громадськістю, трудовими колективами стає рух добровільних народних дружин (ДНД), що розгортається в СРСР наприкінці 50-х рр.

Ініціаторами створення руху добровільних народних дружин в 1958 р. стали ленінградські робітники. В Україні перші народні дружини були організовані в грудні 1958 р. на промислових підприємствах Донбасу, а саме гірниками шахт «Червоний Жовтень», імені Карла Маркса м. Єнакієве, машинобудівниками і коксохіміками м. Горлівки. За їхнім прикладом до охорони громадського порядку залучаються робітничі

колективи Дніпропетровська, Запоріжжя, Харкова, Львова та інших міст і населених пунктів УРСР.

Радянське керівництво підтримало цей патріотичний рух щодо утворення добровільних народних дружин. 2 березня 1959 р. ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР затверджує постанову “Про участь трудящих у охороні громадського порядку в країні”, що констатувала зростання свідомості громадськості, подальший розвиток демократії, визначала необхідність боротьби зі злочинністю не тільки адміністративними органами, але і за допомогою залучення широких верств населення. Постанова стала основним політичним і юридичним документом, за яким встановлювалися завдання, повноваження і форми організації ДНД майже до середини 70-х рр. Вказаний нормативний акт започаткував нову форму співробітництва між міліцією і широкими верствами населення щодо охорони громадської безпеки на засадах не сприяння, а взаємодії. Подальше функціонування бригад сприяння міліції стало недоцільним, тому вони ввійшли до складу добровільних народних дружин [11].

Відтепер міліція вирішує покладені на неї завдання з охорони громадського порядку в найтіснішому контакті з самостійно діючими громадськими формуваннями-ДНД, правоохоронна діяльність яких мала постійно діючий, легітимний характер. Щодня в охороні громадського порядку і профілактиці правопорушень брали участь сотні тисяч дружинників, що організовувалися на засадах добровільності, за виробничо-територіальним принципом на підприємствах, будівництвах, транспорті, в колгоспах, радгоспах, навчальних закладах і інш.[12].

Керівництво добровільними народними дружинами було покладено на штаби, що склалися з представників партійних і радянських органів, профспілкових і комсомольських організацій. ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР рекомендували органам внутрішніх справ, прокуратури і судам посилити боротьбу з правопорушеннями, надавати всіляку допомогу народним дружинам. В УРСР з урахуванням місцевих умов була прийнята постанова ЦК КПУ та Ради Міністрів республіки від 8 червня 1961 р. «Положення про добровільні народні дружини для охорони громадського порядку в Українській РСР», що стала правовою основою організації і діяльності громадського руху. Відповідно до положення ДНД створювалися з передових робітників, службовців, колгоспників, студентів і пенсіонерів, що спільно з співробітниками міліції здійснювали охорону громадського порядку безпосередньо на території населених пунктів, житлових масивів, вулицях, місцях відпочинку, а також займалися профілактичною та роз'яснювальною роботою щодо попередження правопорушень серед населення [6].

Протягом 60-х рр. рух ДНД набуває масового характеру і поступово трансформується в найбільш ефективну форму взаємодії з органами міліції, зазнає певних структурно-організаційних змін. Так, в цей час дружини починають розподілятися за функціональними ознаками на територіальні і спеціалізовані. Перші комплектувалися з представників колективів підприємств або установ і основною формою їх діяльності було здійснення охорони громадського порядку на певній території шляхом спільного патрулювання з міліціонерами. Другі проводили боротьбу зі злочинністю головним чином за окремими видами правопорушень, відповідно спеціалізуючись по лінії Державної автомобільної інспекції (ДАІ), кримінального розшуку та інш. До спеціалізованих дружин належали також оперативні та комсомольські оперативні загони [13].

Так, за станом на 1 січня 1965 р. у Донецькій області налічувалося 2296 дружин в складі яких нараховувалося 314815 дружинників. У звітах обкому партії відзначалась ефективна робота ДНД у Калінінському районі м. Донецька, у Горлівці, Торезі, Краматорську (зокрема Ново-Краматорського машинобудівного заводу ім. Леніна, Станкозаводу), шахт № 18, 22, 10 м.Сніжного, дружини Мар'їнського району та інші.

За п'ять місяців 1965 р. дружинниками області за порушення громадського порядку та інші аморальні прояви було затримано 18363 особи, з яких 9702 чоловіка були попереджені і звільнені після проведених з ними бесід, на 4896 осіб були направлені повідомлення за місцем роботи, поведінка 3200 осіб обговорено на зборах трудящих, 2421 особа притягнуто до адміністративної і 486 до кримінальної відповідальності [14].

Аналогічний рух добровільних дружин розгортався і на Луганщині. Станом на 1 січня 1967 р. в області нараховувалося 1412 добровільних народних дружин, в яких брали участь 102890 чол., а вже у 1968 р. в області нараховувалося 509 штабів 1164 ДНД, у яких брали участь 106519 осіб [15]. Взагалі, за різними підрахунками наприкінці 60-х рр. в СРСР нараховувалося біля 173 тис. дружин, що об'єднували біля 7 мільйонів осіб, що в значній мірі доповнювали роботу органів міліції, підвищували її ефективність у справі боротьби зі злочинами і правопорушеннями.

В досліджуваній період поряд з рухом ДНД відроджуються та започатковуються також інші форми взаємодії громадськості з органами міліції як, діяльність товариських судів, опорних пунктів охорони правопорядку, домових і вуличних комітетів, постійних комісій при виконкомах Рад депутатів трудящих, запровадження інституту позаштатних співробітників міліції. Але за своїми результатами та масштабністю, антикримінальним і соціальним значенням вони значно поступалися добровільним народним дружинам.

Практика взаємодії громадських організацій і трудових колективів з органами міліції УРСР в роки десталінізації засвідчила, що вона мала не тільки важливе соціально-політичне, але й практичне, охоронне, профілактичне та профорієнтаційне значення, мобілізуючи значні трудові ресурси, які були здатні надати допомогу в охороні громадського порядку і боротьбі зі злочинністю. Серед вказаних форм і напрямів співпраці особлива роль належала руху ДНД, що виявив свою ефективність та життєздатність в сфері забезпечення правопорядку та законності, ставши важливим інструментом соціального взаємопорозуміння та контролю в досліджуваній період.

У статті були розглянуті окремі питання історії співпраці органів внутрішніх справ України з громадськістю в сфері правоохоронної діяльності в 50-60-ті рр. ХХ ст., визначено що як соціально-правовий інститут він продовжував функціонувати в наступні періоди і тому виступить об'єктом подальших наукових досліджень з боку автора.

РЕЗЮМЕ

В статье исследуется история развития социально-правового механизма сотрудничества органов милиции Украины с населением, представителями трудовых коллективов в сфере охраны общественного правопорядка в 50-60-е гг. ХХ ст., раскрываются особенности и результаты данного взаимодействия.

Ключевые слова: сотрудничество, общественность, милиция, правопорядок, добровольные народные дружины.

SUMMARY

The article studies the history of the development of socio-legal mechanism of cooperation of the police authorities of Ukraine with the population, representatives of labor collectives in the sphere of protection of public order in the 50-60-s гг. ХХ article, the peculiarities and the results of this interaction.

Key words: collaboration, public, militia, law and order, voluntary public team.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ:

1. Еропкин М.И. Развитие органов милиции в Советском государстве / М.И. Еропкин. - М.: Высш. шк. МООП СССР, 1967.-87 с.
2. Закалюк А.П., Сушук З.І. Народні дружини. / А.П.Закалюк, З.І.Сушук - К.: Політична літ., 1966.- 98 с.
3. Кригер Г.Л. Народные дружины в борьбе с преступностью./ Г.Л.Кригер —М.: Юрид. лит., 1976. -80 с
4. Розин Л.М. Организация взаимодействия службы охраны общественного порядка с государственными органами и общественными организациями./ Л.М Розин - М.: Юрид. лит., 1978. – 89 с.
5. Томин В.Т. Население – сфера функционирования и объект управления органов внутренних дел /В.Т. Томин. - М.: Юрид. лит., 1978. -132 с
6. Шостенко И.И. Организационно-правовые формы участия трудящихся в деятельности советской милиции в период построения социализма в СССР.1917-1936 гг. (по материалам Украинской ССР).//Автореферат дис... канд. юрид. наук./ И.И. Шостенко. - К., 1985. - 17 с.
7. Бандурка О.М., Соболев В.О., Московец В.І. Партнерські взаємовідносини між населенням і міліцією/ О.М.Бандурка, В.О.Соболев, В.І. Московец.- Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003.- 352 с.
8. Кравченко Ю.Ф. Міліція України: монографія./ Ю.Ф.Кравченко.- Київ: Генеза, 1999.- 431 с.
9. Взаємодія міліції і громадськості в Україні (з використанням досвіду діяльності поліції Великобританії: навчальний посібник /під. ред. А. Дж. Бека, О.Н. Ярмиша..- Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2001.- 172 с.
10. Советская милиция: история и современность (1917-1987) / под ред. А.В.Власова.- М.:Юрид.лит.,1987.-336 с.
11. Из истории милиции советской Украины/под ред. П.П.Михайленко.-К.: РИО МООП УССР, 1965.-400 с.
12. Михайленко П.П., Кондратьев Я.Ю. Історія міліції України: у документах і матеріалах: У 3-х т./ П.П. Михайленко, Я.Ю. Кондратьев. – К.:Генеза, 2000.- Т.3:1946-1990.-614 с
13. Кондратьев Я.Ю. Громадські формування з охорони порядку і боротьба зі злочинністю: минуле і сьогодення /П. Михайленко//Форпост. Міліція України. - № 4.-2001.- С.16-18.
14. Державний архів Донецької області, ф.326 «Донецкий областной комитет Коммунистической партии Украины. Особый сектор. Секретная часть»,оп.15,спр.146 «Информации обкома Коммунистической партии Украины в ЦК Коммунистической партии Украины по вопросам работы административных органов», арк.9.
15. Центральний державний архів громадських об'єднань України,ф1 «Центральний комітет Компартії України», оп. 25, спр.60 «Копія інформації до ЦК КПРС, інформації обкомів партії, Верховного суду УРСР та інших організацій про хід виконання постанови ЦК КПУ і РМ УРСР «Про заходи по підсиленню боротьби зі злочинністю», арк. 69-72.

Надійшла до редакції 24.10.2013 р.